

Nr 12

Socialförsäkringsutskottets betänkande med anledning av motioner om sjukpenningförmåner för intagen på fångvårdsanstalt och för ungdomsvårdsskolelev i vissa fall**Motionerna**

I detta betänkande behandlas

motionen 1975:466 av herr Olsson i Asarum (s) vari hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till sådan ändring av lag och tillämpningsbestämmelser att vård på anstalt inte föranleder omprövning av sjukklassstillhörighet och att inplacering i sjukklass kan ske redan vid frigivning eller i så nära anslutning till den som möjligt,

motionen 1975:1810 (jfr 1975:1278) av fru Olsson i Hölö (c) och fröken Pehrsson (c) vari hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring av lagen om allmän försäkring (AFL) att ungdomsvårdsskolelev som vistas för vård utom skola tillerkänns sjukpenningförmåner.

Bestämmelser om sjukpenningförsäkring

De grundläggande bestämmelserna om sjukpenningförsäkringen finns i 3 kap. AFL.

Försäkringen omfattar försäkrade som är inskrivna i försäkringskassa. Den försäkrades rätt till sjukpenning är, fränsett vad som gäller den s. k. hemmamakeförsäkringen, beroende av den sjukpenninggrundande inkomsten. Därmed avses den inkomst i pengar eller naturaförmåner, som den försäkrade kan t. v. antas få för år räknat på grund av eget arbete, antingen av anställning eller av annat förvärvsarbete (2 §). Varje försäkrad som har en sjukpenninggrundande inkomst av minst 4 500 kr. har rätt till sjukpenning. Hel sjukpenning utgör 90 % av den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten delad med 365, alltså utslagen per kalenderdag. Del av årsinkomst som överstiger 7,5 gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet grundar dock inte rätt till sjukpenning. Sjukpenningen är skattepliktig inkomst. Inom hemmamakeförsäkringen föreligger rätt till en sjukpenning om 8 kr. om dagen som ej beskattas.

Sjukpenning utgår vid sjukdom som förorsakar nedsättning av arbets-

förmågan med minst hälften. Är arbetsförmågan helt förlorad utgår hel sjukpenning, annars halv sjukpenning (7 §). Om den försäkrade åtnjuter sjukhusvård minskas sjukpenningen med 10 kr. Avdraget får dock inte överstiga en tredjedel av sjukpenningens belopp, och sjukpenning skall alltid utgå med lägst 8 kr. (4 § andra stycket).

Sjukpenning utgår inte för tid då den försäkrade fullgör värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänst, är intagen i annat barnhem än mödrahem eller i ungdomsvårdsskola, är häktad eller intagen i fångvårds- eller arbetsanstalt eller i annat fall än förut sagts av annan orsak än sjukdom tagits om hand på det allmännas bekostnad (15 §).

Kriminalvård i anstalt

Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt avser kriminalvård i anstalt efter dom på fängelse, ungdomsfängelse eller internering efter förordnande om behandling i anstalt. Av bestämmelserna i lagen kan i förevarande sammanhang följande vara av intresse.

Kriminalvård i anstalt skall utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. Verksamheten bör redan från början inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten. Anpassningen i samhället söker man tillgodose bl. a. genom att ge intagen i lokalanstalt möjlighet att under arbetstid utföra arbete eller delta i undervisning, utbildning eller annan verksamhet utom anstalten. Vidare kan intagen som undergår fängelse eller dömts till ungdomsfängelse eller internering – till förberedande av frigivning eller överförande till vård utom anstalt – beviljas permission under viss längre tid (s. k. frigivningspermission).

Ungdomsvårdsskola

Ungdomsvårdsskolor inrättas och drivs av staten. Ändamålet med sådana skolor är att bereda vård, fostran och utbildning åt dem som omhändertagits för samhällsvård och skrivits in som elever vid skolorna. Vården av eleverna äger rum inom eller utom skolan. Vården inom skolan skall vara så anordnad att den skapar förutsättningar att överföra eleven till friare vård. Om det anses lämpligt får elev beredas arbete eller utbildning annorstädes än i skolan. Vård utom skolan skall anlitas så snart det kan ske. För sådan vård kan eleven överlämnas till enskilt hem eller placeras i lämplig anstalt. Den som är inskriven i ungdomsvårdsskola räknas – vare sig han vårdas inom eller utom skolan – som intagen i skolan och är följaktligen, så länge inskrivningen varar, fräntagen möjligheten att erhålla sjukpenning vid sjukdom.

1961 års sjukförsäkringsutredning

1961 års sjukförsäkringsutredning föreslog i ett i mars 1969 avlämnat betänkande Sjukförsäkringsförmåner vid vissa former av anstaltsvård (Stencil S 1969:3) att långtidspremierade inom kriminalvården och ungdomsvårdsskolelever i vård utom skola skulle vara berättigade till sjukpenningförmåner vid sjukdom under förutsättning att de på grund av förvärvsinkomst var sjukpenningklassplacerade. Utredningen framhöll därvid att situationen för ungdomsvårdsskolelev i vård utom skola var sådan att en ändring var befogad. Vårdförmen utgjorde en förberedelse för elevs utskrivning från ungdomsvårdsskola och användes i regel som en övergång mellan anstaltsmiljön och de mera fria förhållanden som eleven mötte efter utskrivningen. Det övervägande antalet av de elever som vårdades utom skola hade avlönat förvärvsarbete varför deras förvärvsmöjligheter förändrades vid arbetsoförmåga på grund av sjukdom. De hade dessutom att själva svara för utgifter för sitt uppehälle.

I fråga om de långtidspremierade inom kriminalvården anförde utredningen att de formellt sett betraktades som intagna i fängvårdsanstalt men att deras ställning i övrigt var att jämföra med frivårdsklientelet, och detta klientel hade rätt till sjukpenningförmåner. Under långtidspemission, som användes som en övergångsform mellan anstalts- och frivård, förelåg – menade utredningen – för permittenten motsvarande förhållanden i fråga om förvärvsmöjligheter och utgifter för uppehälle som för ungdomsvårdsskolelever i vård utom skola.

Frågornas tidigare behandling

Vid 1969 års riksdag väcktes motioner med yrkande om utredning om förbättrat skydd vid sjukdom m. m. som inträffade i nära anslutning till bl. a. anstaltsvistelse. Andra lagutskottet (2 LU 1969:34) hänvisade till att sjukförsäkringsutredningens förslag i fråga om de långtidspremierades inom kriminalvården rätt till sjukpenning förutsatte att vederbörande på grund av förvärvsarbete var sjukpenningklassplacerade. Utskottet, som ansåg det viktigt att denna princip upprätthölls, avstyrkte därför motionerna i den mån de gick ut på att tillförsäkra personer som utskrivits från anstalt sjukpenning utan avseende på om de på grund av förvärvsarbete placerats i sjukpenningklass.

Frågan om sjukpenningförmåner för ungdomsvårdsskolelever, som visstades för vård utom skola, prövades av riksdagen förra året. Då väcktes en motion i ämnet. Denna motion prövades av socialförsäkringsutskottet i samband med behandlingen av propositionen 1974:12 med förslag till enhetliga regler om rätt till sjukpenning vid vård i vårdanstalt för alkoholmissbrukare m. m. I sitt av riksdagen godkända betänkande 1974:11 avstyrkte utskottet bifall till motionen med hänvisning bl. a. till att sjukför-

säkringslagstiftningen beträffande ungdomsvårdsskolelever byggde på att dessa var jämställda med dem som var intagna i fängvårds- eller arbetsanstalt och att de senare enligt gällande bestämmelser inte var berättigade till sjukpenning. Utskottet erinrade också om att frågan om vårdlagstiftningen var föremål för en allsidig översyn inom socialutredningen.

Skrivelse från kriminalvårdsstyrelsen till regeringen

Kriminalvårdsstyrelsen har i skrivelse till regeringen den 27 februari 1975 begärt att regeringen skall vidta åtgärder för att intagna som utför annat arbete än som bedrivs inom kriminalvården eller vistas utanför anstalt inte skall undantas från rätten till sjukpenning. Styrelsen har också begärt att frågan om skatteplikt och sociala förmåner för intagna som deltar i försöksverksamhet med marknadsanpassad lön skall utredas. Efter att ha hänvisat till att 1961 års sjukförsäkringsutredning föreslagit viss ändring i fråga om de intagnas rätt till sjukpenningförmåner framhåller kriminalvårdsstyrelsen bl. a.

Kriminalvårdsberedningen slår i sitt betänkande Kriminalvård (SOU 1972:64) fast att de straffade har samma rätt till samtliga samhällets stödåtgärder och vårdinsatser som andra människor i vårt samhälle. I beredningens uppfattning instämde föredragande statsrådet som i proposition 1973:1 bilaga 4 (s. 90) bl. a. anförde: "Jag vill därför understryka att jag till fullo delar beredningens ståndpunkt att kriminalvårdens klienter har samma rätt till samhällets stöd och hjälp som andra medborgare." Justitiekommittén anförde i sitt betänkande (JuU 1973:15): "Principen att kriminalvårdens klienter har samma rätt till samhällets stöd och vårdinsatser som andra medborgare är förvisso inte ny, men hittillsvarande erfarenheter visar ett klart behov av fastare former för samarbete mellan samhällets olika vårdgrenar." Utskottet underströk kraftigt vikten av att berörda samarbetsfrågor ägnas särskild uppmärksamhet under det fortsatta arbetet med reformens förberedande och genomförande. Den ovannämnda principen har stått oemotsagd vid de riksdagsdebatter som behandlat kriminalvårdsberedningens betänkande och de lagar som blivit en följd av beredningens förslag.

I 11 § KvaL föreskrivs att intagen för att underlätta anpassningen i samhället kan medges att under arbetstid utföra arbete utom anstalt. Vid lokalanstalt bör särskilda åtgärder vidtagas för att främja verksamhet av detta slag. I förhållande till äldre lagstiftning innebär detta en väsentligt ökad möjlighet för intagna att få frigång. Efter lagens ikraftträdande har också antalet frigångsdagsverken ökat. Med en intensifierad utbildning av personalen och ett intimare samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen räknar kriminalvårdsstyrelsen med att antalet intagna som sysselsätts i frigång ytterligare skall öka.

Enligt 33 § KvaL är det möjligt att bevilja frigivningspermission efter den dag då halva tiden avtjänats. Ingen begränsning föreskrivs i fråga om frigivningspermissionens längd. Om särskilda skäl föreligger kan intagna vidare jämlikt 34 § KvaL beredas möjlighet att under lämplig tid vistas utanför anstalt om detta kan underlätta deras anpassning i samhället. Även i sådana fall kan intagna under längre eller kortare tid få skattepliktig inkomst.

Bägge de relaterade paragraferna innebär en ökning av anstaltsklienteletets möjligheter att få vistas på fri fot under verkställighetstiden. Någon nämnvärd ökning av frigivningspermittenter jämfört med långtidspermittenter har hittills inte skett. Däremot har ett antal personer fått tillstånd att jämlikt 34 § KvaL vistas utanför anstalt.

För närvarande har ett hundratal intagna frigång. Antalet frigivningspermittenter håller sig omkring 150. Även om frigångare och frigivningspermittenter är relativt få anser kriminalvårdsstyrelsen att det är av stor principiell betydelse att de inte förmenas rätten till sjukpenning. På sin arbetsplats är de skyldiga att betala skatt och försäkringsavgift som andra medborgare. Deras arbetsgivare betalar arbetsgivaravgift till socialförsäkringen. Det förefaller då stötande att de ej har samma sociala rättigheter som andra anställda.

Försöksverksamheten på Tillberga med marknadsanpassad arbetsersättning har pågått sedan november 1972. Även vid den slutna rixanstalten Skogome pågår sedan februari 1975 sådan försöksverksamhet. De intagnas ersättning är inte skattepliktig och ger ej rätt till ATP-poäng men i gengäld har deras arbetsinkomst beräknats på sådant sätt att den motsvarar en verkstadsarbetares inkomst efter skatt.

Styrelsen anser därför att även intagna som har marknadsanpassad arbetsersättning borde ha rätt till sjukpenning. Styrelsen är dock medveten om de svårigheter som kan föreligga när det gäller att få in dessa i sjukförsäkringssystemet och har därför i skrivelse den 11 oktober 1974 till statsrådet och chefen för justitiedepartementet A 391-1636/74 föreslagit att frågan skall bli föremål för särskild utredning.

Under återopande av vad i det föregående anförts hemställer kriminalvårdsstyrelsen att regeringen måtte vidtaga åtgärder för att intagna som enligt 11 § KvaL utför annat arbete än som bedrivs inom kriminalvården eller med stöd av 33 eller 34 §§ samma lag vistas utanför anstalt inte undantages från rätten till sjukpenning.

Utskottet

Sjukpenning utgår vid sjukdom som försäkrar nedsättning av arbetsförmågan med minst hälften. Är arbetsförmågan helt förlorad utgår hel, annars halv sjukpenning. Sjukpenning utgår bl. a. inte för tid då den försäkrade är intagen i ungdomsvårdsskola eller är häktad eller intagen i fångvårds- eller arbetsanstalt.

Herr Olsson i Asarum (s) begär i motionen 466 förslag till lagändring av innebörd att vård på anstalt inte skall påverka den försäkrades rätt till sjukpenning och att försäkringskassa redan vid den intagnes frigivning skall kunna fastställa hans sjukpenninggrundande inkomst. Motionären framhåller att en intagen, vars vårdtid på fångvårdsanstalt överstiger sex månader, inte längre anses tillhöra sjukpenningförsäkringen. Den intagne kan härigenom - framhåller motionären - ofta komma att sakna medel till sitt uppehälle under sjukdom som inträffar efter frigivningen. Om den frigivne får ett arbete med sjukpenninggrundande inkomst och omedelbart anmäler detta till försäkringskassan dröjer det 30 dagar innan han kan erhålla sjukpenning, och detsamma gäller även i det fall då den frigivne under de sista

månaderna av vårdtiden som s. k. frigångare haft arbete utom anstalten men tillbringat icke arbetstid på anstalten. Enligt motionärens mening bör beslut om tillhörighet till sjukförsäkringen och om sjukpenninggrundande inkomst kunna meddelas redan under anstaltsvistelsens senare del så att den intagne redan när han frigges från en längre anstaltsvistelse kan tillhöra sjukpenningförsäkringen.

Fru Olsson i Hölö och fröken Pehrsson (båda c) yrkar i motionen 1810 – med hänvisning till motivering i motionen 1278 – sådan ändring i lagen om allmän försäkring, att ungdomsvårdsskolelev som vistas för vård utom skola kan erhålla sjukpenning. Motionärerna framhåller att många sådana elever har avlönat yrkesarbete men att de trots detta saknar möjlighet att vid sjukdom erhålla kompensation för förlorad arbetsinkomst. Ett införande av rätt till sjukpenningförmåner för ungdomsvårdsskolelever i vård utom skola skulle enligt motionärernas mening vara ägnat att förstärka resocialiseringseffekten vid denna vårdform.

För att underlätta anpassningen i samhället kan den som är intagen på fångvårdsanstalt medges att under arbetstid utföra arbete utom anstalten. Likaså kan, till förberedande av frigivning eller överförande till vård utom anstalt, intagen beviljas permission under viss längre tid, s. k. frigivningspermission. Om särskilda skäl föreligger kan en intagen vidare beredas möjlighet att under lämplig tid vistas utanför anstalten om detta kan antas underlätta hans anpassning i samhället. Enligt vad utskottet erfarit förekommer det att intagna, vilka vistas utanför anstalten under verkställighetstiden, helt saknar annan anknytning till anstalten än att de formellt anses intagna vid denna. Detsamma gäller i fråga om ungdomsvårdsskolelever som vistas för vård utom skolan.

Enligt utskottets mening är det angeläget att de som är intagna i fångvårdsanstalt och de som vistas för vård vid ungdomsvårdsskola så långt det är möjligt kan erhålla sjukförsäkringsförmåner under samma förutsättningar som andra försäkrade. I den mån de vid vistelse utom anstalten resp. skolan har avlönat arbete och själva bekostar sitt uppehälle bör de också ha rätt till sjukpenning, om de på grund av arbetsoförmåga till följd av sjukdom går miste om sin arbetsinkomst. Det kan inte anses rimligt att enbart det förhållandet att en person är inskriven vid fångvårdsanstalt resp. ungdomsvårdsskola skall betaga vederbörande möjligheten att komma i åtnjutande av sjukpenningförmåner om han i övrigt uppfyller förutsättningarna för att erhålla sjukpenning.

Av det anförda framgår att utskottet finner de i motionerna framförda synpunkterna värda beaktande. Utskottet är emellertid inte berett medverka till omedelbar lagstiftning i ämnet. De av motionärerna aktualiserade frågorna bör bli föremål för utredning. Av den inledningsvis lämnade redogörelsen framgår att kriminalvårdsstyrelsen i skrivelse till regeringen den 27 februari i år bl. a. begärt att regeringen skall vidta åtgärder i syfte att vissa intagna som vistas utom fångvårdsanstalt skall kunna erhålla sjuk-

penningförmåner vid sjukdom. Regeringen har således redan gjorts uppmärksam på den fråga som aktualiserats i motionen 466. Utskottet förutsätter att en utredning kommer till stånd och att man därvid också uppmärksammar frågan om sjukpenningförmåner för ungdomsvårdsskolelever, vilka vistas för vård utom skola.

Med det anförda anser utskottet sig ha besvarat motionerna.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1975:466 och 1975:1810.

Stockholm den 8 april 1975

På socialförsäkringsutskottets vägnar

ERIC CARLSSON

Närvarande: herrar Carlsson i Vikmanshyttan* (c), Augustsson (s), Karlsson i Ronneby (s), Magnusson i Nennesholm (c), Hylltander (fp), Marcusson (s), fröken Pehrsson (c), herrar Lindström (s), Fridolfsson (m), Nilsson i Kristianstad (s), Andersson i Nybro (c), Olsson i Stockholm* (vpk), Nilsson i Norrköping (s), Nisser (m) och Larsson i Vänersborg* (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

